

ПРИНЦИПИ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СВІТОВОГО СТРАХОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Проведено аналіз створення та функціонування суб'єктів страхового підприємництва у різних країнах за низкою критеріїв: вимог щодо відповідного обсягу капіталу, щодо надання ліцензії та визначення організаційно-правових форм. Запропоновано напрямки удосконалення основних принципів створення вітчизняних страхових компаній.

Ключові слова: *страхове підприємництво, страхова компанія, товариства взаємного страхування, філії страховиків-нерезидентів, організаційно-правова форма, ліцензії, обсяги капіталу.*

Постановка проблеми. Багатовіковий досвід, набутий світовою практикою щодо організаційних засад створення страхового підприємництва, заслуговує детальної уваги, критичного осмислення і продуманого використання в українській практиці. Кожна країна формує власні, властиві лише їй основні принципи формування та функціонування страхового підприємництва. Їх обґрунтуванню та формулюванню подальших напрямів розвитку в Україні присвячена дана наукова стаття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Характеристика сучасних тенденцій розвитку форм організації страхового бізнесу, страхового ринку, ринку страхових послуг перебувала у полі зору низки відомих вітчизняних як теоретиків, так і практиків. Серед них В.М. Фурман, О.М. Залетов, Н.І. Машина [1; 2; 3]. Огляди сучасних тенденцій розвитку страхового бізнесу у країнах ринкової економіки представлялися на сторінках вітчизняних фахових журналів. Проте комплексне системне дослідження даної проблеми відсутнє.

Постановка завдання. У зв'язку з цим, метою статті є з'ясування основних принципів організації страхового підприємництва у світлі світового досвіду. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: провести аналіз умов створення та функціонування суб'єктів страхового підприємництва в різних країнах, виділити особливості та обґрунтувати напрямки удосконалення вітчизняного страхового підприємництва щодо основних засад його створення.

Виклад основного матеріалу. В окремих країнах термін «страхова діяльність» визначено на законодавчому рівні (США, Нідерланди). У інших країнах дане поняття пояснюється наукою, правосуддям чи практикою. Для країн ЄС поняття «страхова діяльність» було визначено у додатку до відповідних Європейських директив списком видів діяльності, які характеризуються як страхування. Під суб'єктом страхового підприємництва страхове законодавство ЄС розуміє суб'єкт, що здійснює страхування у відповідності із офіційним дозволом, отриманим від державних органів. В країнах-членах ЄС розроблені спільні засади створення та функціонування суб'єктів страхового підприємництва:

- 1) свобода створення філій всередині країн-членів співтовариства;
- 2) свобода розповсюдження страхових продуктів у межах співтовариства для будь-якого його члена без обов'язкового відкриття філій;
- 3) чесна конкуренція на добросовісних та рівних умовах;
- 4) неможливість використання заборонених елементів конкуренції.

Не зважаючи на певну уніфікацію вимог та правил щодо здійснення страхового підприємництва, кожна країна має різну організаційно-правову структуру його суб'єктів. Нині країни, що входять до ЄС, поетапно усувають розбіжності у законодавстві, але при цьому зберігають свої національні особливості. Як правило, для здійснення страхового підприємництва необхідно: I) виконувати вимоги щодо відповідного обсягу капіталу та розміру гарантійного фонду; II) мати ліцензії; III) створюватися у визначених організаційно-правових формах.

I. Для здійснення страхової діяльності її суб'єкти мають мати відповідний обсяг капіталу, мінімальний гарантійний фонд, а також (у деяких країнах) – обсяг депозиту (їх розміри залежать від пропонуванних видів страхування):

– фіксованого (для іноземних страховиків, які працюють на фінансових ринках Бельгії, Чехії, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Швеції, Великобританії);

– змінного (для страхових компаній деяких штатів США, для іноземних страховиків Швейцарії, США, Португалії).

У кожній країні встановлюються свої конкретні вимоги до величини статутного капіталу страхової компанії. Завжди найвищі вимоги до розміру капіталу стосуються страхових компаній життя. До прикладу, серед країн Європейського Союзу вимоги є такими: в Естонії мінімальний обсяг статутного капіталу для страхових компаній життя встановлений у розмірі 0,7млн. дол., для страхових компаній, які здійснюють ризикові види страхування відповідно 0,3 млн. дол.; у Чехії статутний капітал для страхових компаній життя, встановлений на рівні 2,5 млн. дол., 1,5-8 млн. дол. – для страхових компаній, які здійснюють ризикові види страхування, для перестрахування розмір капіталу – 35 млн. дол.

Розмір гарантійного фонду у країнах ЄС залежить від організаційно-правової форми страхової компанії, диференціюється за видами страхування і залежить від обсягу пропонуванних страхових послуг (до змін 2003 р. його величина становила від 200 тис. до 1400 тис. євро залежно від конкретних видів страхування; з 2003 р. його величина становить 2 млн. євро тощо). Мінімальний розмір гарантійного фонду індексується з врахуванням змін індексу споживчих цін.

Окрім дотримання кількісних параметрів щодо створення суб'єктів страхового підприємництва, існують й додаткові вимоги – представлення даних щодо надійності та платоспроможності засновників суб'єктів страхового підприємництва, програм діяльності (бізнес-плану) на три роки, у яких обґрунтовано природу ризиків, що приймаються на страхування тощо.

II. Суб'єкти страхового підприємництва мають мати ліцензії. Так, Першою Директивою ЄС встановлена класифікація видів страхування на право проведення яких видається відповідна ліцензія компетентним органом. В оригінальному тексті класифікація розповсюджується на «classes» страхування тобто класи страхування. Як справедливо відзначає К. Турбіна правильний переклад класифікації вимагає використання більш широкого поняття такого як «клас» чи «вид страхової діяльності» [4, с.101]. Класифікація, передбачена директивами ЄС містить лише один поділ – між страхуванням життя та ризиковим страхуванням, що лежить в основі поділу суб'єктів страхового підприємництва, які здійснюють чи страхування життя чи ризикові види страхування.

У світовій практиці характерною тенденцією є застосування обов'язково-договірного страхування – обов'язкового за законом, умови його проведення визначаються договором між страхувальником та страховиком. Кількість обов'язкових видів страхування у кожній країні різна. Серед країн Європи найбільша їх кількість є у Франції та Бельгії – 90, 50 відповідно. Для розвинутих країн характерне здійснення певних видів обов'язкового страхування спеціально створеними страховими пулами.

До прикладу, у Німеччині діють федеральні пули з обов'язкового страхування відповідальності авіаперевізників, ядерного та фармакологічного страхування.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн для отримання ліцензії страховими компаніями:

1. Необхідно подати заявку відповідної форми. У більшості країн така заявка розглядається відповідними міністрами (Бельгія, Канада, Франція, Фінляндія, Японія, Іспанія, Швейцарія), в інших – наглядовими органами (Данія, Німеччина, Великобританія). Рішення щодо надання ліцензії приймається у відповідний строк (практично у всіх країнах це період у шість місяців з дня подання заявки).

2. Ліцензії видаються окремо – для страхових компаній, які здійснюють страхування життя та страховиків, які займаються іншими видами страхування, окрім страхування життя. Часто ліцензія, яка видається на здійснення страхування життя (характерна для всіх країн ЄС та Швейцарії), включає в себе дозвіл на здійснення деяких інших видів особистого страхування (наприклад, страхування у разі нещасних випадків та у разі хвороби). Якщо страхова компанія життя хоче здійснювати ризикове страхування, то має створити окрему страхову компанію. Одночасне здійснення страховою компанією страхування життя та інших ризикових видів страхування дозволено лише в окремих країнах для окремих страхових компаній (Мексика).

Строк дії ліцензії є необмеженим, а у деяких країнах, для окремих видів страхування ліцензія видається на визначений період часу, по закінченні якого дію ліцензії можна продовжити. Якщо протягом певного періоду часу (як правило, один рік) страхова компанія не скористається ліцензією, то її можуть відкликати. В окремих країнах існують додаткові умови для отримання ліцензії.

3. У таких країнах як Австрія, Франція, Ісландія, Іспанія, Норвегія, Швейцарія, США страховим компаніям дозволяється, за умови гарантування взятих на себе зобов'язань, приймати ризики на перестраховання (тобто здійснювати перестраховання). У Канаді, Італії, Японії, Великобританії, Німеччині (з набуттям чинності відповідного закону у грудні 2004 р.) для здійснення перестраховання необхідно мати окрему ліцензію (як зарубіжним, так і національним страховим компаніям). У світовій практиці страхові компанії, які здійснюють перестраховання поділяють на дві групи: ті, які займаються перестрахованням щодо окремих видів страхування нерегулярно, як доповнення до основної своєї діяльності; ті, які систематично пропонують послуги щодо перестраховання і які свої структурні підрозділи з перестраховання часто перетворюють у дочірні структури, які виступають на ринку професійними перестраховиками.

Професійний перестраховик – це страхова компанія, яка займається виключно перестрахованням. Організаційно-правова форма її створення – акціонерне товариство. У багатьох країнах перестраховики створюються за участю державного капіталу (у Польщі – Polish Re, у Туреччині - Milli Re). У низці країн (Великобританія, Ірландія, Німеччина) до таких перестраховиків застосовуються умови щодо відповідності мінімального розміру капіталу, рівня платоспроможності у повному обсязі, а у деяких (Франція) – навпаки, не проводиться контроль за платоспроможністю таких компаній. Дані щодо їх платоспроможності та фінансового стану аналізуються міжнародними рейтинговими агенціями і представляються на міжнародному ринку. У процесі надання ліцензії наглядові органи країн вимагають надати умови, на яких буде здійснюватися перестраховання.

У Німеччині діяльність професійних перестраховиків, організованих у формі товариств взаємного страхування, є під повним контролем відповідних органів влади, контроль за іншими перестраховиками зводиться до оцінки їх фінансового стану. У США контроль за перестраховиками щораз посилюється, зокрема, у багатьох штатах

іноземні перестраховики для здійснення діяльності мають мати ліцензію. Діяльність перестраховиків з боку держави не контролюється у Бельгії, Данії, Франції, Швеції, Швейцарії.

III. У сучасних умовах основними суб'єктами страхового підприємництва є страхові компанії, які переважно створюються як акціонерні товариства, товариства взаємного страхування та філії іноземних страхових компаній (займають незначну частку на ринку і представлені переважно іноземними філіями). Страхові компанії не мають права займатися іншими видами діяльності, окрім страхової. У країнах ЄС, згідно з Директивою, визначено такі організаційно-правові форми створення суб'єктів страхового підприємництва:

- акціонерні товариства (командитні товариства);
- кооперативи;
- лондонський “Lloyd’s”;
- товариства взаємного страхування.

Кооперативні страхові компанії можуть створюватися у Бельгії, Італії, Іспанії, Швейцарії, Великій Британії, США.

Особлива організаційно-правова форма страхового підприємництва – товариства взаємного страхування. За даними Єврокомісії, станом на початок 2010 р. товариства взаємного страхування становили 25 % європейського страхового ринку. [5, с. 52]. У країнах Європейського Союзу товариства взаємного страхування є ефективною формою страхового захисту для суб'єктів малого та середнього бізнесу. В азіатських країнах вісім з дев'яти великих компаній – японські товариства взаємного страхування життя [6, с. 56].

Їхня діяльність регулюється відповідними законодавчими нормами: у Німеччині такі норми та положення подані у законодавстві про страховий нагляд, у Франції діяльність товариств взаємного страхування регулюється спеціальним Кодексом взаємного страхування.

Для товариств взаємного страхування у Директивах ЄС закріплений принцип диференціації вимог щодо їх організації. Так, для товариств взаємного страхування, які здійснюють ризикові види страхування, не вимагається отримання ліцензії, якщо такі суб'єкти відповідають таким вимогам [7, с.59-60]:

- 1) їх діяльність має локальний характер і щорічний обсяг зібраних страхових премій не перевищує 5 млн. євро;
- 2) статут передбачає можливість збільшення страхових премій чи зменшення страхових виплат на користь його учасників у випадку загрози неплатоспроможності;
- 3) половина усіх премій надходить від укладених договорів страхування із учасниками ТВС;
- 4) страхування не поширюється на ризики, не пов'язані із цивільною відповідальністю та ризики страхування кредиту.

Для товариств взаємного страхування, які здійснюють страхування життя, ліцензія не потрібна, якщо обсяги страхових премій отриманих протягом трьох років не перевищують 5 млн. євро [7, с.59-60], у випадку перевищення – ліцензування здійснюється на 4-тому році діяльності.

Часто основою диференційованої норми створення та функціонування таких суб'єктів страхового підприємництва є масштаб діяльності товариств взаємного страхування. Наприклад, у законодавстві Німеччини для малих товариств взаємного страхування не поширюється вимоги щодо статуту, величини статутного капіталу, формування надзвичайних резервів.

Відповідними правовими документами у різних країнах товариства взаємного страхування поділяють на товариства взаємного страхування життя, взаємні

товариства, що здійснюють ризикові види страхування, а також функціонують взаємні товариства страхування здоров'я. До прикладу, у Франції, крім товариств взаємного страхування, на основі методу взаємного страхування функціонують сільськогосподарські каси взаємного страхування, у сфері додаткового медичного страхування – організації страхової взаємодопомоги – «ОСВ 1945», а також страхові товариства взаємної форми. У Великій Британії взаємне страхування представлене традиційними товариствами взаємного страхування і дружніми товариствами.

Для здійснення діяльності філії страховиків-нерезидентів (в ЄС – дочірні компанії), подають такі ж документи, що й національні страхові компанії. Обмежень на їх діяльність не існує, жодна країна не встановлює ніяких бар'єрів для функціонування на відповідному страховому ринку. Найчастіше документами, які надаються для відкриття філій страховиків-нерезидентів є: сертифікат, у якому вказані види страхування, які компанія може здійснювати в країні походження головного офісу, рік створення (в окремих країнах, встановлюється мінімальний строк функціонування компанії у країні походження для отримання ліцензії та здійснення діяльності її філії у інших країнах), реєстрацію юридичної адреси, копії балансів компанії і річні звіти за останні три фінансові роки.

Отже, світовий досвід організації страхового підприємництва засвідчує існування чітких умов, критеріїв, правил для створення та подальшої роботи його суб'єктів. З огляду на це для активізації розвитку та удосконалення основних принципів організації діяльності суб'єктів страхового підприємництва в Україні доцільно:

1. переглянути і посилити правила та умови відкриття страхових компаній, встановити жорсткіші правила надання ліцензій, ввести вимоги за дотриманням бізнес-плану, щоб страхові компанії, які виходять з ринку раптово, за деякий час на ньому не з'являлися з новою назвою, але зі старими методами ведення підприємницької діяльності. Встановити вимоги до бізнес-плану, встановити повторний нагляд за виконанням бізнес-плану – такий нагляд в Україні доцільний у перший рік діяльності суб'єкта страхового підприємництва, а протягом перших 3-х років необхідно здійснювати оцінку реалістичності бізнес-плану. Необхідно запровадити санкції за недотримання бізнес-плану страховими компаніями.

Тривалість розгляду поданих документів (крім бізнес-плану) надто короткий для визначення їх правдивості та дійсності. Тому, необхідно збільшити строк перевірки поданих документів на їх відповідність визначеним умовам до 90 днів.

2. кількість видів обов'язкового страхування визначати тим, що певна група ризиків не може прийматися на страхування добровільно через низку причин – чи через нерентабельність для суб'єктів страхового підприємництва, чи через високу вартість для страхувальників (до прикладу страхування сільськогосподарських ризиків) чи, коли воно потребує спеціального законодавства (ядерне страхування), чи необхідне для здійснення певних видів діяльності (страхування професійної діяльності). Вид страхування є обов'язковим, якщо він введений відповідним законом або іншим нормативно-правовим актом, тобто умови його здійснення прописані у відповідному правовому документі. Правила страхування з даних видів страхування має розробляти Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Таким чином, упорядкування класифікації страхування за видами є необхідною умовою адекватного регулювання страхового підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Фурман В.М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : [монографія] / В.М. Фурман. – К.: КНЕУ, 2005. – 296 с.
2. Залетов О.М. Убезпечення життя : [монографія] / О.М. Залетов. – К.: Міжнародна агенція “Бізон”, 2006. – 688 с.
3. Машина Н.І. Міжнародне страхування: [навчальний посібник] / Н.І. Машина. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 504 с.
4. Турбина К.Е. Тенденции развития мирового рынка страхования / К.Е. Турбина. – М.: Анкил, 2000. – 320 с.
5. Логвинова И. Л. Организации взаимного страхования и их ассоциации за рубежом / И.Л. Логвинова // Финансы. – 2010. – №3. – С.52–55.
6. Логвинова И.Л. Особенности организации обязательного взаимного земского страхования строений от огня / И.Л. Логвинова // Финансы. – 2009. – №5. – С. 56-60.
7. Дадьков В.Н., Турбина К.Е. Взаимное страхование / К.Е. Турбина, В.Н. Дадьков. – М.: Анкил, 2007. – 344с.

ЯВОРСКАЯ Т.В. ПРИНЦИПЫ И ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ МИРОВОГО СТРАХОВОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Проведен анализ создания и функционирование субъектов страхового предпринимательства в разных странах за рядом критериев: требований относительно соответствующего объема капитала, относительно предоставления лицензии и определения организационно-правовых форм. Предложены направления усовершенствования основных принципов создания отечественных страховых компаний.

Ключевые слова: *страховое предпринимательство, страховая компания, общества взаимного страхования, филиалы страховщиков-нерезидентов, организационно-правовая форма, лицензии, объемы капитала.*

YAVORSKA T.V. PRINCIPLES AND FORMS OF ORGANIZATION OF WORLD INSURANCE ENTERPRISE

The analysis of creation and functioning of insurance business entities is conducted in different countries after the row of criteria: requirements in relation to the proper volume of capital, in relation to a grant a license and determination of legal forms. Directions of improvement of basic principles of creation of domestic insurance companies are offered.

Keywords: *insurance enterprise, insurance company, fund, branch of strakhovikiv-nerезidentiv associations, legal form, licenses, volumes of capital.*